

Motion till riksdagen

1989/90:K203

av Martin Olsson (c)

Prövning av frågan om regeringsbildare efter varje riksdagsval

Statsminister utses enligt regeringsformen genom att riksdagens talman efter samråd med partiledarna och överläggning med vice talmännen avger förslag till riksdagen. Talmannens förslag är godkänt om inte en majoritet av riksdagens ledamöter röstar emot förslaget.

Sättet att utse statsminister, som infördes i och med den nya regeringsformen, innebär en inskrivning av parlamentarismen i vår grundlag och därmed en markering av riksdagens ställning och att statsministern och regeringen både reellt och formellt skall ha riksdagens förtroende.

Formell överläggning om utseende av statsminister inleds sedan den sittande statsministern begärt att få bli entledigad eller om riksdagen uttalat att statsministern inte åtnjuter riksdagens förtroende. I den senare situationen kan dock statsministern undvika att bli entledigad om regeringen förordnar om extra val till riksdagen.

Någon skyldighet för statsministern och regeringen att ställa sina platser till förfogande efter ett riksdagsval, så att den nyvalda riksdagen får pröva regeringsfrågan, föreligger inte. Det innebär att en statsminister som godkänts av en föregående riksdag formellt sett kan sitta kvar, trots att en ny riksdag valts och fått – åtminstone i viss utsträckning – annan sammansättning än den riksdag som godkänt statsministern. Mot bakgrund av att parlamentarismen numera är inskriven i vår författning är det anmärkningsvärt att inte varje nyvald riksdag ges tillfälle att pröva frågan om statsminister.

Frågan om rätt för nyvald riksdag att pröva regeringsfrågan oavsett valutgången diskuterades inte i förarbetet i samband med varken den partiella grundlagsreformen (prop. 1968:27, KU 20) eller 1974 års grundlagsreform (prop. 1973:90, KU 90).

Regeringen utgör genom att den kan sitta kvar trots att nytt val hållits ett undantag från vad som gäller praktiskt taget alla andra uppdrag som erhålls genom beslut av riksdagen, landstingen eller kommunfullmäktige. För de allra flesta uppdrag gäller nämligen att de har ungefär samma mandattid som det organ som utsett dem. Landstingskommunala och kommunala nämnder väljs exempelvis för en treårsperiod strax efter kommunvalen.

Enligt min mening talar starka skäl för att regeringsformen kompletteras med en regel innebärande att nyvald riksdag alltid ges tillfälle att pröva statsministerns ställning. Jag vill ange några av dessa skäl.

Det viktigaste skälet är formellt. Genom att parlamentarismen inskrivits i

vår författning är det formellt en allvarlig brist att den nyvalda riksdagen och dess ledamöter inte automatiskt ges tillfälle att uttala sig om den sittande statsministern skall få fortsätta eller om en ny regeringsbildare skall utses. Att en statsminister skall kunna sitta kvar tills vidare sedan den riksdag som godkänt honom eller henne avgått står enligt min mening inte i överensstämmelse med grundsatsen att regeringen skall åtnjuta riksdagens förtroende.

Om en statsminister försöker sitta kvar trots att valet kan ha gett underlag för en ny regeringskonstellation återstår för den nyvalda riksdagen att uttala sitt misstroende mot statsministern. Men särskilt med hänsyn till de korta mandatperioderna och även i övrigt vikten av att regeringsfrågan löses så snart som möjligt efter ett val leder systemet med att avvakta en misstroendeförklaring till en icke önskvärd försening av regeringsbildningen.

Ytterligare ett skäl är att det parlamentariska läget kan vara ganska oklart efter ett val. Om den sittande regeringen är en minoritetsregering eller en majoritetsregering bestående av mer än ett parti kan det uppstå en viss grad av osäkerhet om denna regering är den som bäst svarar mot den nyvalda riksdagens sammansättning. Av allt att döma kommer inte något parti i framtiden – lika litet som hittills under enkammarriksdagen – att få egen majoritet. Det medför att den parlamentariska situationen blir sådan att det finns särskilda skäl att efter val få klarhet om den sittande minoritetsregeringen har fortsatt stöd även i den nyvalda riksdagen eller om valet medfört att annan konstellation kan ge majoritet för en regering.

Det av mig här förordade systemet med obligatorisk omprövning av regeringens ställning efter ett val skulle inte kunna medföra några nackdelar. I vissa situationer blir prövningen närmast formell, nämligen om regeringspartiet har egen majoritet före valet och behåller denna eller om ett parti innehar regeringsmakten utan egen majoritet men tillsammans med stödpartier behåller förtroendet hos en riksdagsmajoritet även efter valet.

Det av mig framförda förslaget tog jag redan upp i motionen 1978/79:235 tillsammans med min kollega Sven-Erik Nordin. Denna motion liksom två andra med motsvarande yrkande avslogs (KU 1979/80:32) med hänvisning till att spörsmålet borde prövas vid den då aviserade översynen av vissa grundlagsfrågor. Eftersom frågan inte fått den önskade lösningen finner jag nu anledning att åter ta upp den.

Sammanfattningsvis anser jag att i enlighet med parlamentarismens principer en nyvald riksdag alltid skall ges tillfälle att pröva frågan om statsminister, vilken alltså inte skall kunna sitta kvar automatiskt på grundval endast av det förtroende en tidigare – efter valet ej existerande – riksdag gett. Dessutom är det med våra treåriga mandatperioder viktigt att regeringsfrågan snabbt löses efter valen och förseningar undviks. Den nyvalda riksdagen – och inte den sittande statsministern – skall få avgöra regeringsfrågan.

Hemställan

Mot. 1989/90

K203

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen hos regeringen begär förslag innebärande att efter ett riksdagsval den nya riksdagen alltid får pröva frågan om statsminister.

Stockholm den 10 januari 1990

Martin Olsson (c)